

Приміром, етнограф Олекса Ріпецький, розпитавши респондентів про особливості гадання на Лохвичині, фіксує пересторогу: чобіт не матиме пророчої сили, якщо запустити його рукою, тож дівки швиргають просто з ноги. Хлопці в цей час теж не залишаються без діла — їм належить здійснити ритуальну крадіжку: непомітно забрати кинуте взуття, щоб ворожилниця «попоскакала боса».

Повертають вкрадене за символічний викуп: ним може бути поцілунок або могорич. В архівній колекції фольклориста Степана Мишанича зберігається відповідний новорічний спогад Євдокії Дмитрівни Черевичної (1915 року народження) — мешканки села Нижні Рівні Чутівського району Полтавської області:

«Давайте ж підемо, будемо через хату чобіт кидати! О... куди чобіт лежить передом, передок — це туди заміж вона вийде. Ну, значить, перекидаємо тії чоботи, а хлопці підслухали — та вкрали ті чоботи. Ну, тоді ж іти — а сніг? Просимо — ну де, ну куди? Ну біжить якась, яка близько, біжить додому, чи черевик найде, чи платок обмотати, поки додому дійде, бо по снігу ж холодно. А ті хлопці схватили чобіт, там чи два, чи три — і побігли нишком, не кажуть! А тоді на другий день виявляються: “Ну, дівчата, пізнавайте чий чоботи! Якщо ви нам вина поставите — ми ті чоботи віддамо!”. Ми ж тоді давайте як? Красти в батька та в матері це вино, щоб же не знав батько, бо бобелів дадуть, о! І ми ото там украдемо потрішку: і та вкраде, й та, щоб уже скіки виможуть із нас. Чи літру, чи півтори. Ми от хлопцям те вино оддаємо. І отак, оце на Новій год».

Фольклорист Федір Коломийченко, розглядаючи гадальні традиції на Чернігівщині, відзначає гендерну рівність серед ворожилників: подекуди кидати чоботи могли й парубки. До правого чобота молодь вклала хліб, а в лівий — печину (шматочок пічної глини). Ставши спиною до воріт, наосліп обирали один із них і кидали позад себе. Якщо на вулиці опинявся чобіт із хлібом, майбутнє подружнє життя заповідалося заможним, коли ж із печиною — пара, ймовірно, бідуватиме.

На Харківщині схожим чином ворожили на врожай. За свідченнями відомого

дослідника Петра Іванова, господар обійстя ховав у чоботях хліб і вуглинку, відтак просив дитину подати один із них. Черевик із хлібом віщував щедрий дорід, із вуглиною — голодний рік.

Слухайте і почувте

Читаючи повість «Дві московки» Івана Нечуя-Левицького, натрапляємо на опис шлюбного ворожіння, де незаміжня персонажка підслуховує від сусідськими вікнами:

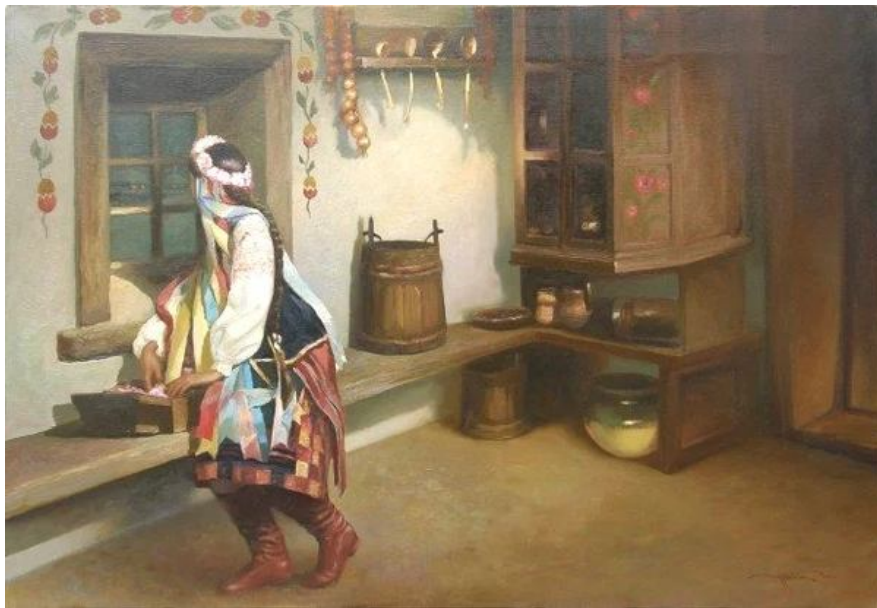
«На Меланки, проти Нового року, побігла Марина слухати під вікна з першим млинцем.

— А чи не підеш ти, проклята! — крикнула сусідка на кішку.

“Піду... піду заміж цих м'ясниць”, — думала Марина.

З того часу, як настане, було, вечір, Марина прибирається й причісується. Забрешуть собаки надворі, рипнуть сінешні двері, а в Марини і в душі похолоне...»

Як і у випадку кидання чобіт, ритуальне наслухання в час різдвяних свят поширене по всій території України. Нечуєва Марина орієнтується на промовлене дієслово «піти» та асоціює його з майбутнім одруженням: дослівно — «піти (вийти) заміж». Протилежне значення має побажання чи наказ «сядь» — почувши його, ворожилниця знатиме, що на цей рік їй судилося сидіти в дівках.

Юрій Журка. Святки

Щоби підвищити точність ворожби, із собою брали особливі страви: перший спечений млинець, паляничку чи жменю куті. Чужі вікна були символічним порталом в інший світ, тож почувте з них мало неодмінно справдитись. Однак з огляду на магічний потенціал зимових свят подекуди достатньо було просто переступити власний поріг.

Так, у селі Ключниківка, що на Полтавщині, дівчата опівночі набирали кутю в ложку і тричі оббігали з нею довкруг хати, а відтак завмерши прислухалися: звідки забреше собака — туди й заміж. Недобре було почути дзеленчання скла: воно віщує, що чоловік буде п'яницею. Та ще гірше, якщо залунає тюкання сокири — є ризик наглої смерті.

Читайте також: **Коли українці святкуватимуть Різдво цього року? Для багатьох це питання відпало 24 лютого**

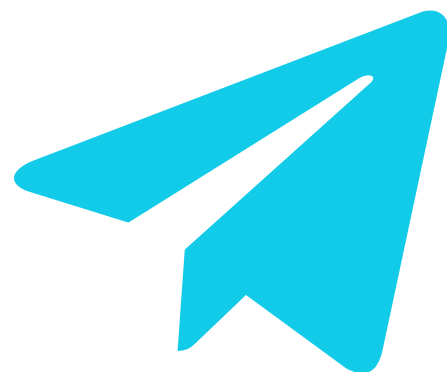
За матеріалами Михайла Зошака, лемкіні для відповідного ворожіння мали спеціальну примовку. По Святій вечері дівчата вибігали на вулицю і, роззираючись, гукали: «Гоп, гоп! Де мій хлоп?». А Йосип Вархол, дослідник різдвяних гадань українців Словаччини, пише, що в Бардіївському окрузі (на Пряшівщині) панни, прийшовши під вербу чесати косу, викрикували ворожилъну формулу та вслухалися у відгомін: «Гук, свиня, де я буду газдыня; де шя голос озвал — згора або здолы — та там шя выдаст».

Тварини — святочні віщуни

У передшлюбному сценарії українців неабияку роль відігравали тварини. Взяти до прикладу собак — спершу їх пригощали спеціальними балабушками на Андрія, аби дізнатися, чи віддасться дівчина цьогоріч, а опісля, якщо все складалося вдало, ці самі дворові пси першими чули прихід сватів і заходилися гавкотом, попереджаючи наречену та її батьків.

Між іншим, нерідко ворожба на хлібцях могла зсуватися і ближче до зимового сонцестояння. Так, на закарпатських святках дівчата пекли спеціальні «бобалькы», наділяючи кожну ім'ям потенційного судженого. Опісля запрошували до кімнати kota чи собаку й уважно стежили, яку «бобальку» він вхопить. Так і зватимуть пару дівчини.

На Лемківщині фольклорист Микола Мушинка записав прецікаве гадання зі свинею. По Святій вечері дівчина стукала в двері свинарника і примовляла: «Рохну, рохну, ци шя видам того року?». Почуте рохкання тлумачила як ствердну відповідь, тишу — як заперечну.

Натомість Агатангел Кримський, досліджуючи народне життя в Шевченковому краї (Звенигородщині), згадає півнів-відунів. На Маланку птаха вносили до хати і ставили перед ним три варіанти частунку: просо, воду й глину. «Доле, доле гребената! Скажи, що міні буде в цім році?» — запитувала дівка й не відводила очей від півня. Вип'є води — ворожильниця вийде за п'яницю; дзьобне проса — за доброго господаря; візьметься за глину — ще сидіти дівчині в батьківській хаті.

У середині ХХ століття так продовжували ворожити й на Донеччині, особливо пильно стежачи за пташою спрагою. Про це дізнаємося від респонденток із Бахмутщини — Ганни Павлівни Краснянської (1926 року народження) та Надії Василівни Лагоди (1930-го): «Питуха вносили перед дзеркалом, як нап'ється води, значить, кажуть, що буде п'яниця чоловік, а якщо не нап'ється, тоді...».

Надія Полуян-Внукова. У бабусі перед Різдвом

Тоді, як можна припустити, господар краще хазяйнуватиме, а отже, у шлюбі пануватиме злагода. Не менш гарним знаком було побачити на Різдво вівцю: мешканці Куп'янського повіту, виходячи за ворота, підмічали цього дня, хто з тварин їм трапиться першим.

Угледять вівцю — житимуть спокійно й заможно, собаку — бідуватимуть. Натомість Тетяна Пархоменко, дослідниця календарних звичаїв Рівненщини, вказує на значеннєві відмінності між зустріччю з вівцею та з бараном: у селі Острівськ Зарічненського району дівчина, дочекавшись вечора перед Новим роком, мала піти до хліва й навромацки схопити худобину. Якщо в руках виявиться вівця, ще дівуватиме. Баран — одружиться й покриє голову наміткою.

Читайте також: **Ціль затьмарити Різдво. Соціальна інженерія радянського Нового року**

За поживою про поживу

Сидячи за пишно накритим столом 24 і 31 грудня, господарі ворожили, чи доведеться й наступного року зустрічати свята в достатку. Напередодні Різдва визирали у вікна й оцінювали рясноту зірок на небі. Зоряна ніч гарантувала добрий врожай улітку та восени. Так само й зварена з вершком кутя обіцяла не менш верховаті стоги наступного року.

НОВИНИ ПАРТНЕРІВ

РЕКЛАМА

Яр. Пстрак: Святий вечір.

Ярослав Пстрак. Святий вечір

Новий рік був порою метеорологічних гадань та спроб передбачити прийдешній дорід. Етнолог Олександр Курочкін пише про це в нарисі «Свята й обряди календарного циклу»:

«Побутували численні новорічні прикмети й ворожіння. Так, на Полтавщині у новорічну ніч дивилися на хмари: якщо вони йшли з півдня, вірили, що буде врожай на ярину, якщо з півночі — на озимину. Тієї ж ночі намагалися дізнатися, які зернові будуть найбільш урожайними наступного року. Для цього надворі лишали пучечки пшениці, жита, ячменю, вівса та ін. Вважалося, що краще вродить та культура, на яку упав іній».

На Рівненщині господині, доставши з печі кутю, вкривали її дубовим листям, а потім за кількістю сконденсованої пари дізнавалися, чи буде дощовим літо. А слобожанці натомість прагнули уточнити прогноз погоди аж до конкретного місяця. Для цього чистили дванадцять цибулин, кожну з яких присолювали і ставили в теплу піч. Уранці ж спостерігали, на яких цибулинах найдужче змокрили сольові дрібки — в ті місяці й буде найбільше опадів.

Окрім того, в багатьох регіонах було поширене ворожіння з ложками: по вечері миску з кутею не прибирали. Кожен член родини вкладав туди свою ложку, а для міцності конструкції доважком слугував шматок хліба. За поганий знак вважали, якщо за ніч чиясь ложка впаде — ймовірно, її власник/власниця впродовж року відійде у засвіти.

Читайте також: **Українські регіональні традиції Зелених свят: пам'ятаючи про Січових стрільців**

Віщі сні

За повір'ями, сон напередодні великого свята може прояснити майбутнє. Отож дівчата, лягаючи спати, закликали суджених наснитися їм. Для цього під подушку клали гребінь, аби майбутній чоловік прийшов розчесати коси, чи з'їдали на ніч пересолену балабушку — щоб той уві сні подав напитися.

Часом на постелі опинялися зовсім неочікувані предмети. Скажімо, за матеріалами фольклористики Тетяни Помінчук, у селі Журба, що на Овруччині, дівчата засинали з чоботом — за цієї умови вночі можна було роздивитися судженого.

Поширеною була й так звана гідромантика, тобто ворожіння, пов'язані з водою. Відбувалися вони як під Різдво й Новий рік, так і на Водохреща, коли воду вважали енергетично збагаченою. Викликали віщий сон, ставлячи «колодязь» чи «місток».

Респондентка Марія Іванівна Рудика (1922 року народження), що походить із Краматорщини, розповідає:

«Перед Крещенієм тоже ж гадали, тоже гадали. Ложили із спічок, із сірників ложили колодязь. І ложили туди, значить, тарілочку таку положать, водички наллють, і хто прийде коней напувать до цього ж колодця, вроді — той буде жених. І збувалося. І були таки, шо... і збувалося. Присниться отакий-отакий прийшов — і приходить сватать. Отаке було. Оце правда було, правда таке».

Що ж до «місточка», секретами його побудови діляться В'ячеслав Кушнір і Наталія Петрова — дослідники традиційної весільної обрядовості Одещини. Дочекавшись ночі перед Василем, на півночі Одещини заведено було наливати в миску води і класти на її вінця те, що мало імітувати міст, як-от дві хворостини. Опісля ставили водну конструкцію під ліжко відданиці так, щоб вона про те не довідалась. На ранок потрібно було спитати, що дівчині наснилось: якщо якийсь парубок переводив її через міст — це і був суджений.

Місточок на мисці з водою

В інших регіонах із ворожінням можна було не критися — «міст» ставила сама дівчина, без допомоги родини чи друзів. Водночас могла спрощуватись чи ускладнюватись сама будова. Приміром, у селі Сваричевичі (Рівненщина) на чашку з водою клали гребінь, а у Вашківцях (Чернівецьчина) до гребінця додавали вишневе галуззя.

Читайте також: **Як називали гроші українці: гривня, пенязь, шеляг, шаг**

Лічба кілків у паркані

Прагнучи «вирахувати» судженого, дівчата рахували кілки в тину. Відбувалося це ввечері під Новий рік. Надворі було темно, тож відлічивши 12 чи «три рази по дев'ять» палиць, потрібну перев'язували стрічкою. А вже вранці уважно роздивлялися її структуру, оскільки обраний кілок був не чим іншим, як передвісником майбутнього чоловіка.

Дмитро Добровольський. Коляда

Критерії оцінки палиці та версії пророчого трактування змінювались від регіону до регіону. Десь, от як на Лохвиччині, старий сучкуватий кілок віщував бідного, ймовірно, старшого чоловіка; оструганий і рівенький — насупроти: заможного й молодого. В інших куточках України, до прикладу, на Ізюмщині, перев'язування обтесаного кілка було не надто бажаним. Адже обтесана жердина — до злиднів, а в корі — до багатства.

Читайте також: **Старий новий рік, щедрий вечір та Маланки - історія свята**

Бували й експрес-варіанти ворожіння, коли не треба було чекати світанку. Відданиці перераховували кілочки в паркані, почергово промовляючи: «Удовець — молодець, удовець — молодець». А там уже хто попадеться... Крайній кілок у паркані мав прояснити статус потенційного нареченого. Або ж і просто обіймали, скільки вистачить рук, штахети: вдається захопити парну кількість — бути ворожильниці в парі, непарну — ще не час для весілля.

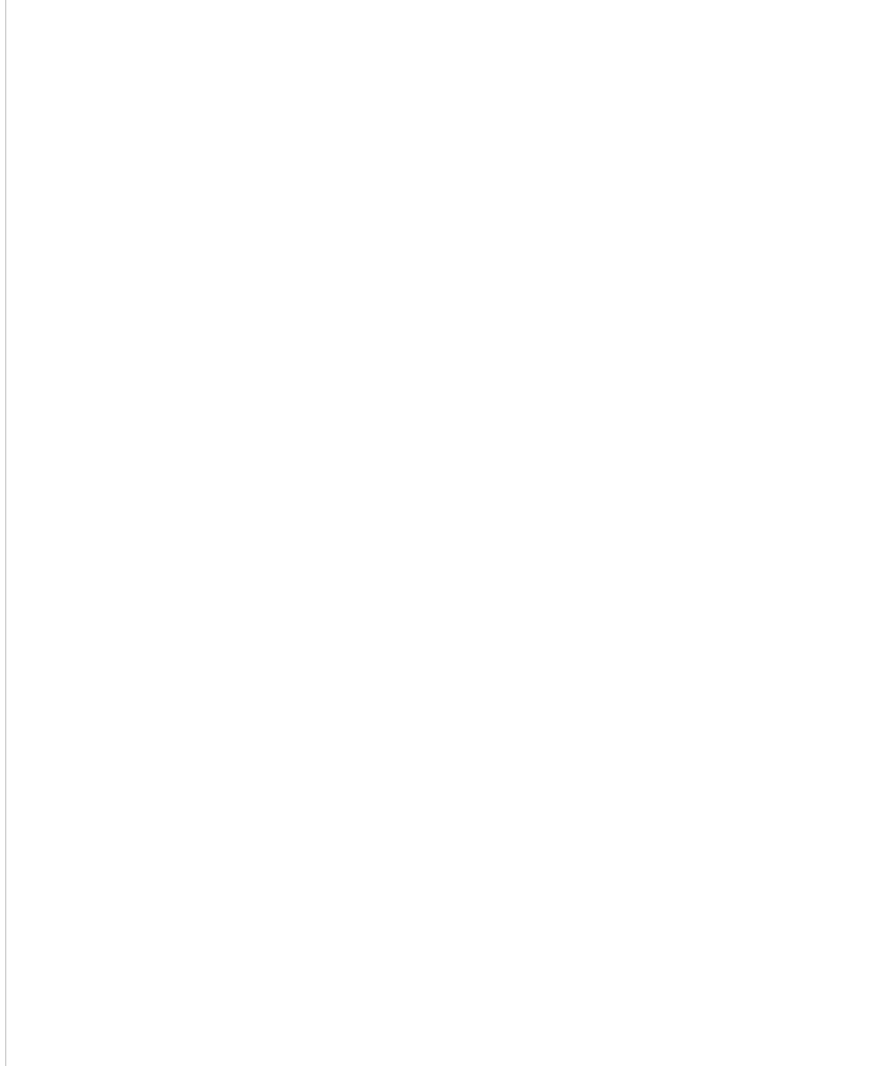
Вогонь та дзеркала

Освітлюючи хату свічками, молодь нерідко використовувала їх і для передбачення майбутнього. Цей тип ворожіння відомий по всій території України. Дівчата плавили віск у залізній ложці та виливали на холодну воду, де той моментально застигав, — за обрисами утвореної воскової фігурки намагалися «прочитати» долю. Часом додавали до гадальної процедури ще один крок: повторно підносили шматок воску проти джерела світла і вже за тінню, що він відкидав на стіну, відгадували майбутні новини. Виходив такий собі святочний театр тіней. Ганна Архипівна Яловенко, респондентка з Білгородщини, у 2003 році розповідала про гадання на тині, відкинутій підпаленим папером:

«Палили бумагу. В дванадцять часів ночі берем сковороду, перевертаєм її вверх дном, кладемо бумагу, палимо і дивимося на тінь. Сестрі показалися коні, запряжені у віз, і поїхали. Вона в тому году вийшла заміж в друге село і приїжджали на конях. А я ще ж тоді була мала, в мене згоріло, згорнулося і осталося на місті».

Не оминали увагою також дим, що вився над погашеною свічкою. По Святій вечері члени родини, не встаючи з-за столу, гасили свічкове полум'я та стежили за тим, куди піде дим. Якщо тягнуло до дверей або в бік цвинтаря — чекали смерті в хаті. У цьому випадку тужно ойкали найстарші діди та баби, адже сприймали це віщування на свій рахунок. Загальний гарний настрій зберігався, лише коли дим ішов угору або ж до образів — значить, усі живі-здорові дочекаються наступного Різдва.

Виливання воску на воду

Виливання воску на воду

Послугувалися піромантикою, тобто ворожіннями на вогні, і для визначення вогнисто-пристрасного кохання. Петро Шекерик-Доників, дослідник гуцульської культури, у праці «С'єтки цілого року» писав, що на Василя горянки брали повісмо й робили малі «кужелики» — один на себе, один на легіня. Відтак підпалювали їх скіпкою. Якщо обидва вогники сходились до купи, так мала зійтись й пара закоханих; коли ж розходились урізнобіч — ні про яке кохання не йтиметься.

Роман «Дідо Иванчік», що його Шекерик-Доників завершив у 1940 році, містить колоритну сцену, де наполегливі ворожильники-палії аж хату закурюють — так стараються виворожити любов:

«На припічку палили городки, аби знали, хто маєт того року умерти, та палили аж до поза опівніч коло опецька на припічку кужелі, аби знати, хто за ким йик за поправді та за шіро любитиси. Гет хату кужелями задиміли так дуже, що аж баба з вуйнов над сим до звадки ставала».

Та все найцікавіше, а отже, найтаємничіше починалося, коли свічки ставили обабіч

дзеркала. За народними віруваннями, опівночі у свічаді можна роздивитися судженого... або ж «нечистого». Останній візаві був небажаним. Щоби він не вискочив із задзеркала до світлиці, дзеркало потрібно було миттєво перекинути чи накрити рушником.

Хоч варто зазначити, що навіть така «страховка» не завжди рятувала. Респондентка із села Словечко, що на Житомирщині, розповідає, як її подруга побачила в відображенні труну й невдовзі відійшла в засвіти: «Гадала подруга, йой привидівся гроб — вона хутко померла».

Особливою небезпечністю «дзеркальних» гадань деякі сучасні дослідники пояснюють той факт, що вони рідше за інші трапляються в етнографічних записах XIX століття. Що ж, може бути, та oprіч того є й цілком практична причина такої нестачі — її в праці «Культурня переживання» наводить етнограф Микола Сумцов:

«Ворожіння на дзеркалі, доволі поширене в старовинні часи серед поміщиків, простому народу, особливо малоросам, майже невідоме через відсутність самих дзеркал. У небагатьох хатах є дзеркальце, зазвичай доволі маленьке».

Вінки плетуть і взимку

У Карпатах та передгір'ях святочна магія ставалася завдяки вінкоплетінню. Дівчата в'язали вінки із соломи, на якій лежав різдвяний хліб-«карачун», і наосліп кидали їх на плодове дерево. Якщо вінок зачіпався з першого разу — незабаром відданиця мала приміряти вже весільного вінця.

«Готуй сани влітку, а воза взимку» — каже українське народне прислів'я. Із цим беззаперечно погодилися б завбачливі лемкині. За матеріалами фольклориста Михайла Шмайди, аби поворожити на Різдво, вони ще з осені заготовляли барвінок. Із цими квітами дівчата йшли до церкви й обскубували їх по листочку, загадуючи, щоб так за ними волочилися оглядники.

Натомість на Рахівщині перед Василем гуцулки ламали молоді гілочки верби чи сливи, плели з них вінки, а опівночі кидали у відро з криничною водою. За повір'ями, «котрий потоне, то тота си віддаст, а котрий спливе, то мет дівувати».

Зрештою, така розвага може стати непоганою альтернативою виготовленню декоративних різдвяних вінків із хвої, шишок та ягід-намистин. Нині ворожіння замість пророкування долі перетворилися на ще один спосіб цікаво провести святковий час. Отож задоволення від процесу є набагато важливішим за результат.

Валерія Сергєєва, Ольга-Юліта Погореляк; опубліковано у виданні ТИЖДЕНЬ

Читайте також:

- **Сакральні дати Нового року: що вони значили для наших пращурів**
- **Івана Купала: обряди та традиції святкування**
- **Коли цвіте папороть: 5 найцікавіших звичаїв на Івана Купала**
- **Останні кочівники Європи. Роми-ковалі у Карпатах 100 років тому**
- **Сьогодні Україна відзначає Щедрий вечір: традиції свята**
- **Козаки, відьми та "чаклунські" справи в судах Гетьманщини**

Share 0

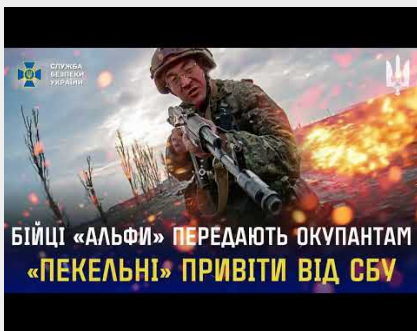
Читайте «Аргумент» в [Facebook](#) и [Twitter](#)

Если вы заметили ошибку, выделите ее мышкой и нажмите **Ctrl+Enter**.

Коментарі

ВІДЕО

Воїни «Альфи» СБУ — ТОП-1 серед підрозділів Сил оборони за результатами бойової роботи у квітні

Про що не можна було жартувати в СРСР

HEAVY SHOT, VAMPIRE, NEMESIS: як «Баба Яга» б'є ок*пантів

© 2011 «АРГУМЕНТ»

Републікація матеріалів: для інтернет-видань обов'язковим є пряме гіперпосилання, для друкованих видань – за запитом через електронну пошту. **Посилання або гіперпосилання повинні бути розташовані при використанні тексту - на початку використовуваної інформації, при використанні графічної інформації - безпосередньо під об'єктом запозичення.** При републікації в електронних виданнях у кожному разі використання вставляти гіперпосилання на головну сторінку сайту argumentua.com та на сторінку розміщення відповідного матеріалу. За будь-якого використання матеріалів не допускається зміна оригінального тексту. Скорочення або перекомпонування частин матеріалу допускається, але тільки в тій мірі, якою це не призводить до спотворення його сенсу.

Редакція не несе відповідальності за достовірність рекламних оголошень, розміщених на сайті, а також за вміст веб-сайтів, на які дано гіперпосилання.

Контакт: uargumentum@gmail.com